
ФІНАНСИ. БАНКІВСЬКА СПРАВА

УДК 336 (477)

О. В. Аслан, провідний економіст**МЕХАНІЗМ ДЕРЖАВНОГО РЕГУЛЮВАННЯ РИНКУ ФІНАНСОВИХ ПОСЛУГ**

Анотація. У статті описано процес становлення державного регулювання ринку фінансових послуг та його інституціональне забезпечення. Розглянуто основні складові елементи механізму державного регулювання даного сегмента. Крім того, розглянуто шляхи підвищення ефективності державного регулювання ринку фінансових послуг.

Ключові слова: ринок фінансових послуг, державне регулювання ринку фінансових послуг, механізм державного регулювання ринку фінансових послуг.

О. В. Аслан, ведучий економіст**МЕХАНИЗМ ГОСУДАРСТВЕННОГО РЕГУЛИРОВАНИЯ РЫНКА ФИНАНСОВЫХ УСЛУГ**

Аннотация. В статье описан процесс становления государственного регулирования рынка финансовых услуг и его институциональное обеспечение. Рассмотрены основные составляющие элементы механизма государственного регулирования данного сегмента, а также пути повышения эффективности государственного регулирования рынка финансовых услуг.

Ключевые слова: рынок финансовых услуг, государственное регулирование рынка финансовых услуг, механизм государственного регулирования рынка финансовых услуг.

О. V. Aslan, leading economist**GOVERNMENT REGULATION MECHANISM OF THE FINANCIAL SERVICES MARKET**

Abstract. The process of government regulation formation of the financial services market and its institutional support is described in the article. Basic components of this segment government regulation, as well as the ways of increasing effectiveness of government regulation of financial services, are considered.

Keywords: financial services market, government regulation of the financial services market, the mechanism of government regulation of the financial services market.

Актуальність теми дослідження. На сьогодні в Україні ринкові процеси відбуваються на фоні гострої нестачі інвестиційних ресурсів, необхідних для розвитку економіки. Питання гарантування прав та визначення законодавчих рамок інвестиційної діяльності повинно бути однією з пріоритетних функцій держави і суспільства. При визначенні внутрішнього інвестиційного потенціалу та засобів його використання завданням державного регулювання фінансового ринку в будь-якій країні є не тільки впорядкування діяльності позичальників капіталу і фінансових посередників, забезпечення стабільного розвитку і функціонування фінансового ринку в цілому, не тільки детермінація кола та пошук шляхів вирішення проблем інвесторів, захист інвесторів, перш за все, дрібних і найменш захищених.

Регулювання фінансового ринку повинно передбачити встановлення правил інвестиційного процесу, обов'язкових для всіх – і для дрібних, і для великих інвесторів. Саме тому досить актуальним є питання щодо регуляторної діяльності національної комісії з регулювання ринків фінансових послуг, яке розглянуте в даній роботі.

Постановка проблеми. Важливість державного регулювання ринку фінансових послуг, перш за все, зумовлена необхідністю забезпечення єдності ринку, нагляду за функціонуванням фі-

ФІНАНСИ. БАНКІВСЬКА СПРАВА

нансових установ і захисту прав споживачів фінансових послуг. Регулювання має забезпечувати належне виконання ринком фінансових послуг основної функції – розподілу і перерозподілу фінансових активів між сферами економіки, регіонами країни та країнами в межах світового ринку. Вітчизняний ринок фінансових послуг характеризується відсутністю чітких традицій та правил функціонування, що зумовлює необхідність розробки концептуальних підходів до побудови ефективного механізму державного регулювання даного сегмента.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Значний вклад у розвиток механізму державного регулювання ринку фінансових послуг зробили Дж. Стігліц, Т. Кембелл, Г. Марковіц, Е. Нікбахт, Р. Тьюлз, Ю. Фама, У. Шарп, Я. Міркін та ін. Питання розвитку державного регулювання ринку фінансових послуг виступає предметом наукових розробок ряду вітчизняних науковців, серед яких: О. Барановський, Н. Блага, А. Близнюк, П. Бороздін, Н. Внукова, В. Геєць, С. Герасимова, В. Корнеєв, М. Крупка, Н. Кузнєцов, А. Кузнєцова, І. Михасюк, О. Мозговий, С. Реверчук, В. Унінець-Ходаківська.

Постановка завдання. Метою статті є визначення особливостей становлення державного регулювання ринку фінансових послуг, уточнення сутності поняття «механізм державного регулювання ринку фінансових послуг» та окреслення його структурних елементів.

Виклад основного матеріалу. У науковій літературі існують різні визначення категорії «механізм». Слово «механізм» походить від грецького «mechanē», що перекладається як пристрій, машина, знаряддя. Термін означає, по-перше, систему, пристрій, який визначає порядок якогось виду діяльності, по-друге, послідовність станів, процесів, які визначають собою якісь дії, явища. Регулювання (від грецького «regulare» – направляти, впорядковувати) – це напрям розвитку, рух будь-чого з метою привести до ладу, системи; приведення до такого стану, який забезпечує нормальну і правильну роботу. Близьким до цього поняття є «управління» – керівництво спрямування будь-якої діяльності [4]. Механізм управління, на думку Г. Атаманчука, є складовою частиною системи управління, що забезпечує вплив на фактори, від стану яких залежить результат діяльності управлінського об'єкта [1]. Щоб розрізнити ці поняття вважатимемо, що регулювання – це функція управління, яка забезпечує функціонування керованих процесів у межах заданих параметрів [4]. Залежно від суб'єкта, що здійснює регулювання ринку, розрізняють саморегулювання та державне регулювання. Поняття «механізм саморегулювання» широко використовується у науковій літературі, але чіткого визначення йому не дається. Як правило, під цим терміном мається на увазі наявність в економічній системі елементів, властивостей, що дозволяють автоматично встановлювати і підтримувати бажаний режим функціонування системи [5]. Щодо поняття «механізм державного регулювання» існують різні підходи до його трактування. У найбільш широкому розумінні механізмом регулювання може бути сама держава, якщо розглядати її як форму суспільного самоуправління [2].

Дослідження питань необхідності та рівня державного регулювання економічних процесів здійснювалися науковцями, починаючи з XV ст. У міру розвитку економічної теорії відношення до ролі державного регулювання постійно змінювалося. Теорії, розроблені трьома основними економічними школами, а саме: неокласичною, кейнсіанською та інституціональною, – значно різняться між собою. Слід зазначити, що основоположником теорії державного регулювання є Дж. Кейнс. У його фундаментальній науковій праці “Загальна теорія зайнятості, проценту і грошей” доведено, що держава має відігравати провідну роль та активно втручатися в економічні та фінансові процеси. У свою чергу, представники неокласичної економічної теорії в основному віддавали перевагу ринковому механізму господарювання, що обмежує рівень державного регулювання економіки. Також окремі положення щодо обмеження регулювання процесів економічного та фінансового розвитку з боку держави передбачали й розробки представників інституціональної школи [8]. Як наслідок, у результаті виникнення та існування альтернативних економічних теорій та під впливом особливостей функціонування національних фінансових систем, відмінностей рівня регулювання економіки на сьогоднішній день сформувалися і функціонують наступні моделі державного регулювання ринку фінансових послуг: секторна, єдиного нагляду (мегарегулятора) та перехресного регулювання .

ФІНАНСИ. БАНКІВСЬКА СПРАВА

У наш час, вітчизняний ринок фінансових послуг характеризується відсутністю чітких правил функціонування, що зумовлює необхідність розробки підходів до побудови ефективного механізму державного регулювання.

Державне регулювання ринків фінансових послуг - це здійснення державою комплексу заходів щодо регулювання та нагляду за ринками фінансових послуг з метою захисту інтересів споживачів фінансових послуг та запобігання кризовим явищам. Метою державного регулювання ринків фінансових послуг в Україні є [6]:

- проведення єдиної та ефективної державної політики у сфері фінансових послуг;
- захист інтересів споживачів фінансових послуг;
- створення сприятливих умов для розвитку та функціонування ринків фінансових послуг;
- створення умов для ефективно мобілізації і розміщення фінансових ресурсів учасниками ринків фінансових послуг з урахуванням інтересів суспільства;
- забезпечення рівних можливостей для доступу до ринків фінансових послуг та захисту прав їх учасників;
- додержання учасниками ринків фінансових послуг вимог законодавства;
- запобігання монополізації та створення умов розвитку добросовісної конкуренції на ринках фінансових послуг;
- контроль за прозорістю та відкритістю ринків фінансових послуг;
- сприяння інтеграції в європейський та світовий ринки фінансових послуг.

Основною метою державного регулювання економічної та соціальної ситуації у країні є стимулювання економічного зростання, тобто покращення якісних та кількісних характеристик ВВП України.

Економічне зростання повинно відображати не тільки зростання основних макроекономічних показників порівняно з попереднім періодом, а й спрямовувати їх до потенційно можливого рівня, за умови повного використання наявних економічних ресурсів. Споживання обмежених економічних ресурсів повинно відповідати принципам виробничої та розподільчої ефективності, що характеризують не тільки створення необхідних для суспільства товарів, а й їх виробництво з мінімальними суспільними витратами.

Саме тому покращення якісних характеристик економічного зростання потребує максимізації зусиль на побудову оптимальної структури економіки України в усіх її аспектах.

Більшість відомих закордонних економістів пов'язують між собою циклічність економічного розвитку країн та структурні зрушення (Й. Шумпетер, Н. Кондратьєв, Г. Менш тощо). На їх думку, суть економічного зростання полягає не стільки в у накопиченні основного капіталу та залученні додаткової робочої сили (інтенсивних чинниках), скільки у перерозподілі наявного капіталу та робочої сили зменш ефективних сфер економічної діяльності до більш ефективних.

Аналогічними є висновки більшості українських економістів, що визначають структурну перебудову як один з вагомих чинників поживлення економічної динаміки у країні та вирішення багатьох соціальних проблем [7].

Структура економіки країни – це співвідношення, які відображають взаємозв'язки та взаємозалежності між окремими частинами економіки, окремими її секторами, галузями тощо. Структури можна визначити як ефективну за умови, що має місце зростання продуктивності праці, фондодіддачі, зниження матеріаломісткості, а також відповідності виробленої продукції потребам суспільства.

Залежно від змісту економічних явищ та процесів, зв'язки між якими відображаються у пропорціях, розрізняють такі основні види структурних співвідношень на макроекономічному рівні:

- відтворювальні пропорції – характеризуються співвідношенням елементів, сторін, секторів, підрозділів процесу суспільного відтворення та відображають відтворювальну структуру економіки;
- галузеві пропорції – характеризують співвідношення між галузями та групами галузей у виробництві суспільного продукту;

ФІНАНСИ. БАНКІВСЬКА СПРАВА

- територіальні (регіональні) пропорції – відображають розміщення продуктивних сил у країні, співвідношення економічних регіонів та інших територіальних утворень у виробництві суспільного продукту;
- секторальні пропорції – характеризують співвідношення між ринковим та неринковим секторами економіки країни;
- зовнішньоекономічні пропорції – співвідношення між обсягами експортно-імпорتنих операцій та внутрішнього виробництва.

Основною метою та результатом прогресивного розвитку структури економіки є зростання ефективності її функціонування. Принципу ефективності та оптимальності здебільшого істотно відрізняються один від одного. В окремі періоди економічного розвитку та за певних конкретних умов не всяка ефективна структура є, одночасно, й оптимальною. Можливими є ситуації, коли виділення певної частки економічних ресурсів в окремі галузі, або сфери діяльності є життєво необхідними для суспільства (наприклад, ВПК у військовий час), проте не відповідають критерію оптимальності.

Для умов української економіки на перший план постають завдання комплексної структурної перебудови економіки, яка є неможливою без розроблення адекватних інструментів державного регулювання. Під державним регулюванням структурної перебудови та структурних зрушень в економіці розуміють вибір цілей та характеру структурних перетворень, визначення комплексу заходів щодо підтримки розвитку тих елементів економічної системи, які забезпечують економічне зростання.

Розрізняють два типи структурної політики: активна (держава застосовує інструменти прямого та опосередкованого впливу) та пасивна (держава створює правову базу для ринкового саморегулювання структури економіки).

Основними критеріями оптимізації механізму державного регулювання структурних зрушень та структурної перебудови можна виділити наступні:

- зростання реального ВВП та національного доходу протягом довготривалого періоду;
- ступінь задоволення індивідуальних і суспільних потреб;
- формування оптимальних галузевих та регіональних пропорцій відтворення;
- збільшення прибутковості і рентабельності роботи підприємств.

Аналіз оптимальності механізму державного структурного регулювання за зазначеними критеріями дає досить сумну картину. Як у кількісному, так і в якісному співвідношенні динаміка зміни основних макроекономічних показників відображає не дотримання принципів оптимальності та ефективності.

В Україні державне регулювання ринку фінансових послуг здійснюється відповідно до встановлених зобов'язань і вимог діяльності споживачів та учасників ринку фінансових послуг із врахуванням його стандартів, державної реєстрації фінансових установ, ліцензування та нагляду за їх професійною діяльністю, захисту інтересів споживачів фінансових послуг [3]. Відповідно до ЗУ «Про фінансові послуги та державне регулювання ринків фінансових послуг» здійснення регулятивних та наглядових функцій за діяльністю з надання фінансових послуг покладається на Національний банк України, Національну комісію з цінних паперів та фондового ринку і Національну комісію з регулювання ринків фінансових послуг. Окрім цього, контроль за діяльністю учасників ринків фінансових послуг здійснює Антимонопольний комітет України щодо запобігання монополізації ринків, зловживання монопольним становищем, обмеження конкуренції, здійснення контролю за концентрацією суб'єктів ринків та сприяння розвитку добросовісної конкуренції.

Великою проблемою, яка знижує ефективність регулювання ринку фінансових послуг в Україні є, відсутність належного співробітництва та нечіткий розподіл повноважень між регуляторами ринків фінансових послуг, що зумовлено, перш за все, недосконалою законодавчою базою, яка не визначає чіткого розмежування сфер впливу кожного з регуляторів та передбачає дублювання регулятивних повноважень. Тобто через прийняття великої кількості нормативно-правових актів, які не завжди узгоджувались, постійно зменшувався рівень ефективного регулювання даного сектора.

ФІНАНСИ. БАНКІВСЬКА СПРАВА

Державна політика стосовно регулювання ринку фінансових послуг повинна бути спрямована на досягнення таких цілей: стабільність, ефективність, чесність. Під стабільністю розуміють забезпечення стабільної роботи грошово-кредитної системи також застосування державою заходів, спрямованих на запобігання виникненню ситуацій системної кризи на ринку. Ефективність роботи фінансової системи означає здійснення державою заходів, що сприяють зниженню витрат як професійних учасників, так і їх клієнтів на ринку фінансових послуг, а також заохочення конкуренції на даному ринку. Чесність полягає в забезпеченні прозорості ринку фінансових послуг, що означає попередження державою виникнення можливих порушень прав та інтересів споживачів фінансових послуг – клієнтів, професійних учасників ринку, попередження конфліктів інтересів при наданні фінансових послуг тощо.

Таким чином, до основних шляхів підвищення ефективності державного регулювання ринку фінансових послуг можна віднести:

- досягнення вище перелічених цілей;
- забезпечення належної співпраці і координованості між основними регуляторами ринку фінансових послуг;
- скорочення кількості нормативно-правових актів та забезпечення їхньої узгодженості.

Висновок. Таким чином, основні характеристики структури економіки не відповідають критерію оптимальності. Механізм державного регулювання структури економіки України повинен містити більшу кількість інструментів активної структурної політики. Шляхом застосування інструментів регулювання інвестиційної, інноваційної політики, сприянням розвитку окремих галузей та сфер діяльності, доповнення механізму ринкової саморегуляції активними заходами регуляторного впливу держава спроможна покращити динаміку основних макроекономічних показників та оптимізувати структуру ВВП країни. Сучасна система регулювання ринку фінансових послуг має базуватися на принципах, що передбачають: захист прав та інтересів учасників з боку держави, прозорість та доступність інформаційної бази, необхідної для прийняття рішень, підтримку добросовісної конкуренції, існування державного органу регулювання з чітко визначеними функціями і повноваженнями, підтримку інновацій у даній галузі. Ефективність державного регулювання ринку фінансових послуг України може бути досягнена лише за умов дотримання зазначених принципів.

Отже, належний рівень державного регулювання ринку фінансових послуг буде забезпечений лише за умови ефективного функціонування його механізму.

Література

1. Атаманчук Г.В. Теория государственного управления: курс лекций / Г.В. Атаманчук. – М. : Юридическая литература, 1997. – 400 с.
2. Атаманчук Г.В. Государственное управление (организационно-функциональные вопросы) : учеб. пособие / Г.В. Атаманчук. – М. : НПО Экономика, 2000. – 304 с.
3. Бондаренко Є.П. Механізм державного регулювання ринку фінансових послуг / Є.П. Бондаренко, Д.М. Дмитренко // Вісник Української академії банківської справи. – 2010. – №2(29). – С. 41-45.
4. Большой экономический словарь / ред. А.Н. Азрилиян. – [4-е изд., доп. и перераб.]. – М. : Институт новой экономики, 1999. – 1248 с.
5. Большой экономический словарь : Экономика; Финансы; Бухучет; Налоги; Страхование; Маркетинг; Менеджмент; Управление / сост. А.Б. Борисов. – [изд. 2-е, перераб. и доп.]. – М. : Книжный мир, 2007. – 860 с.
6. Про фінансові послуги та державне регулювання ринків фінансових послуг: Закон України від 12.07.2001 № 2664-III [Електронний ресурс] / Верховна Рада України. – Режим доступу: <http://zakon.rada.gov.ua/cgi-bin/laws/main.cgi?nreg=26614&new=1>.
7. Крючкова В.І. Структурні чинники розвитку економіки України / В.І. Крючкова. – К. : Наукова думка, 2004. – 316 с.
8. Лозова О.М. Еволюція економічних концепцій державного регулювання економіки / О.М. Лозова // Формування ринкових відносин в Україні. – 2007. – № 6. – С. 133–137.
9. Масляева К. Специфіка правового статусу органів державного регулювання ринку фінансових послуг України : проблеми та шляхи їх вирішення / К. Масляева // Юридична Україна. – 2007. – № 8. – С. 41–45.
10. Унінець-Ходаківська В.П. Роль державного регулювання на ринку фінансових послуг / В.П. Унінець-Ходаківська // Актуальні проблеми економіки. – 2009. - №6. – С. 238- 248.

References

1. Atamanchuk G.V. *Teoriya gosudarstvennogo upravleniya* [The theory of public administration: course of lectures]. Moscow, Yuridicheskaya literatura Publ., 1997. 400 p.

ФІНАНСИ. БАНКІВСЬКА СПРАВА

2. Atamanchuk G.V. *Gosudarstvennoye upravleniye (organizatsionno-funktsionalnye voprosy)* [Public administration (organizational and functional issues)]. Moscow, NPO Ekonomika Publ., 2000. 304 p.
3. Bondarenko Ye.P., Dmytrenko D.M. Mekanizm derzhavnoho rehulivannia rynku finansovykh posluh [The mechanism of government regulation of the financial services market]. *Visnyk Ukrainskoi akademii bankivskoi spravy – Scientific journal of Ukrainian academy of banking*, 2010, no.2(29), pp. 41-45.
4. Azriliyan A.N., ed. *Bolshoy ekonomicheskyy slovar*. 4-e izd. [Big economic dictionary. 4th ed.]. Moscow, Institut novoy ekonomiki Publ., 1999. 1248 p.
5. Borisov A.B. *Bolshoy ekonomicheskyy slovar: Ekonomika; Finansy; Bukhuchet; Nalogi; Strakhovaniye; Marketing; Menedzhment; Upravleniye*. 2-e izd. [Big economic dictionary: Economics; Finance; Accounting; Taxes; Insurance; Marketing; Management; Administration. 2nd ed.]. Moscow, Knizhnyy mir Publ., 2007. 860 p.
6. *Pro finansovi posluhy ta derzhavne rehulivannia ryнкiv finansovykh posluh: Zakon Ukrainy vid 12.07.2001 № 2664-III* [Law of Ukraine "On financial services and government regulation of financial services markets"]. Available at: <http://zakon.rada.gov.ua/cgi-bin/laws/main.cgi?nreg=26614&new=1>. (accessed 3 April 2013).
7. Kriuchkova V.I. *Strukturi chynnyky rozvytku ekonomiky Ukrainy* [Structural factors of development of economy of Ukraine]. Kyiv, Naukova dumka Publ., 2004. 316 p.
8. Lozova O. M. Evoliutsiia ekonomichnykh kontseptsii derzhavnoho rehulivannia ekonomiky [Economic concepts evolution concerning government regulation of economy]. *Formuvannia ryнкovykh vidnosyn v Ukraini – Formation of market relations in Ukraine*, 2007, no.6, pp. 133–137.
9. Masliaieva K. Spetsyfika pravovoho statusu orhaniv derzhavnoho rehulivannia rynku finansovykh posluh Ukrainy: problemy ta shliakhy yikh vyrishennia [Specific of legal status of government regulation authorities of financial services market in Ukraine: problems and ways of their solution]. *Yurydychna Ukraina – Legal Ukraine*, 2007, no. 8, pp. 41–45.
10. Unynets-Khodakivska V.P. Rol derzhavnoho rehulivannia na rynku finansovykh posluh [The role of government regulation at financial services market]. *Aktualni problemy ekonomiky – Actual problems of economics*, 2009, no.6, pp. 238- 248.

Надійшла 03.04.2013